

Posudek školitele a vyjádření k průběhu doktorského studia a k dizertační práci

Žít stalinismus:

***Komunistická strana Československa
v době teroru a budování světlých zítřků***

Mgr. Marián Lóži

Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK, Praha 2022

Když se v americké sovětologii 70. a 80. let rozhořely diskuse o povaze sovětské diktatury, hrály v nich sociální dějiny stalinismu klíčovou roli. Sheila Fitzpatricková asi jako první poukázala na faktory, které problematizovaly a nakonec zcela zpochybnily obraz sovětské diktatury jako leviatana, totálně ovládajícího shora společnost – zejména na výraznou sociální diferenciaci, konflikty (nejen) v rámci mocenského centra nebo poměrně vysokou lidovou podporu stalinské diktatury. Výkladovým směrem, který Fitzpatricková ve svých pracích vytyčila, pak šla řada dalších historiček a historiků sociálních dějin; v 90. letech 20. století bylo zřejmé, že navzdory dílčím výkladovým rozdílům společně založili silnou výkladovou linii, která umožňuje vysvětlit řadu historických jevů, před nimiž dnešní člověk může zůstat v němém úžasu – neotřesitelnou víru mnoha aktérů ve stalinskou verzi komunistické ideologie, jejich připravenost ke konfliktům a těžko pochopitelným obětem nebo vysokou míru chaotičnosti stalinského systému.

Od 90. let tento badatelský a výkladový přístup, zkoumající komunistickou diktaturu nejen shora ze záměrů politických a vojenských elit, nýbrž i z perspektivy ovládaných, tedy zdola, zapustil své kořeny v německojazyčném prostředí (a v dalších národních historiografiích), odkud po přelomu staletí pomalu pronikal i do prostředí českého. Zajímavé přitom je, že diskuse francouzské, jejichž výkladové motivy byly poněkud odlišné od diskusí anglosaských a německojazyčných, zůstávaly stát poněkud ve stínu zájmu. Marian Lóži má velkou zásluhu minimálně v tom, že rozvíjí a v českém prostředí zhodnocuje historiografické diskuse americké a francouzské, což po koncepční stránce vnímám jako důležité rozšíření současných debat. Když jsem například v akademickém roce 2015/2016 na FF UK otevíral kurs o historiografii ke komunistickým diktaturám, oslovil jsem právě Mariana Lóžiho, abychom kurs vedli společně – a měl velkou radost, že mé pozvání Marián Lóži přijal. V kursu se nám společně podařilo studentům zprostředkovat obraz bádání od poválečné sovětologie k současným výzkumům, jehož bych sám v této komplexnosti určitě nebyl dosáhl.

Badatelsky se Lóžiho inspirace v americké a francouzské historiografii komunismu projevila mj. v tom, že se zaměřil na lokální prostředí komunistické diktatury, typologizoval osoby a skupiny (zejména lokální diktátory a jejich okolí), snažil se vysvětlit lokální dynamiku vztahů a zkoumal její působení na celostátní úroveň. Neopomněl přitom do obrazu zakomponovat

historické vědomí aktérů, navyklé vzorce jednání z dřívějších dob – v předložené dizertaci zejména zkušenosti války a poválečných migračních vln, které posilovaly odvahu a připravenost aktérů k radikálním činům ve jménu komunismu nebo naopak kritice diktátorské praxe lokálních stalinistů. A nenechal stranou ani "malé" dějiny, například nedostatek a shánění zboží všeho druhu nebo roznášení chorob. Nejpůsobivější je jeho výklad podle mě ve dvou směrech. Předně, Lóži přesvědčivě vykresluje chaos, který panoval v lokálním prostředí v období stalinismu, dokládá nekompetentnost mnoha lidí, protichůdné zájmy a jejich velmi konfliktní vyjednávání, nejednotnost vedení strany, nedostatek informací, a to nejen ve vrcholné fázi stalinismu, ale i při pozdějším sesazování lokálních diktátorů. Za druhé bych v jeho práci vyzvedl sociální profil různých skupin, zejména stalinistů, dále pak stalinistek (kapitola 5 o ženách-stalinistkách považuji za fantastickou a pro debaty o povaze stalinismu za velmi důležitou) a také post-stalinistů, kteří nahrazovali sesazené diktátory a kladli důraz na klid, řád a osobní zásluhy.

Práci proto chápu i jako důležitý doplněk k nedávno publikované Kolářově studii *Soudruzi a jejich svět*, přibližující myšlenkový svět a společnost poststalinismu. Na rozdíl od Koláře se Lóži možná nesnaží tolik propojovat praxi s ideologií (a vysvětlovat proměny doktríny a jejího osvojení si aktéry), při obhajobě se lze jistě ptát i na jeho výběr lokálních diktátorů, jakož samozřejmě i na podněty a otázky, které budou položeny ze strany oponentů. Domnívám se však, že případné kritické dotazy a námitky nezpochybní vysokou úroveň a velký význam předložené práce pro současné bádání a odborné diskuse. Práce má podle mě velkou šanci posunout současné debaty o stalinismu a přispět k překonání státocentrického přístupu, který převážil v českém dějepisectví po roce 1989 a který kladl důraz na totalitní ambice centrálních orgánů. Český a slovenský stalinismus nebyl(y) primárně importem zvnějšku, nýbrž výsledkem složitého přediva osobních ambicí a mezilidských vztahů, téměř chiliastické víry v nový začátek a proměňující se imaginace o spravedlivém uspořádání. Z tohoto důvodu soudím, že by práce – samozřejmě se zohledněním podnětů, které vyplynou z oponentských posudků a následné diskuse při obhajobě – měla být publikována. A vřele ji doporučuji k úspěšné obhajobě.

V Praze, dne 23. prosince 2022

doc. PhDr. Michal Pullmann, Ph.D.